

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NIyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

V. INNSKRIFTER MED RISTARFORMEL

[830] N-40930. (Tidlegare omtala: Fuglesang 1981: 22, 27; Hagland 1986: 16f, 49; 1988b: 22; 1990b: 13, 15, [43]; 1990c: 108; 1991: 72ff; 1994c: 255f, 262f; NIyR VI: 205 (omtala som A187).)

Innskrifta står på ein gjenstand av tre, utskoren med zoomorf form. Gjenstanden er 98 mm lang, 7-35 mm tjukk; breiaste mål er 53 mm. Det er runer på ei side og ornament på hi. Funnet vart gjort i 1976, felt FA, hovudfase 3. Det inneber ei arkeologisk datering av funnkonteksten til periode som strekkjer seg frå slutten av 900-talet til midten av 1000-talet.

Innskrifta er 46 mm lang, runene 15-29 mm høge. Runene er i dag svært vanskelege å lesa, men r. 1-7 er såpass godt bevarte at den delen av innskrifta synest lite problematisk. Bogen på r. 1 er relativ liten og sentrert kring midten av staven. Nedre del av r. 2 er så nedsliten at han i dag er utradert. R. 3 (**r**) har nokså stor open boge med kvist som går ned til grunnlina parallelt med staven. Same karakteristiske form har også r. 7. R. 5 (**a**) er enkeltsidig. Mellom r. 7 og r. 8 er det eit mogleg ordskiljeteikn. Svake spor av eit punkt noko over midten kan tyda på at det her har vore eit topunkts skilje.

Frå og med r. 8 er innskrifta så nedsliten at spørsmålet kva som står, vert meir ope. Av r. 8 er nedre delen bevart, det vil seia restane av to parallelle snitt som heilt tilsvarar nedre del av føregåande rune (**r**). Over desse to parallelle snitta er det falle ut eit stykke av treet, men det som er borte synest å følgja ein snittkant slik at ein nokså klår kontur av ein **r** med nøyaktig same form som r. 3 og 7 står att. Det synest difor rett å lesa dette som **r**. Neste rune har stav og (svakt synleg) kvist ned til venstre og må kunna oppfattast som **a**. Deretter følgjer eit snitt som står litt på skrå i høve til føregåande stav, men det er ingen kontakt mellom dei to. Det kan lesast som **i**, men det kan heller ikkje utelukkast at det er restar av bogen i ein **u** vi her har konturen av. I tilfelle vil det måtta ha vore binderune **au**. Deretter følgjer eit kort snitt i posisjon som kort **s**, men med eit markert snitt frå nedre enden og opp mot høgre. Det er ikkje kontakt mellom dette snittet og toppen av eit snitt som følgjer etter det frå grunnlina

og opp om lag til det nivå der det føregående snittet endar. Det kan vera at desse opphavleg har høyrte i hop og utgjort ein langkvist **s**. Med eit viss atterhald er det såleis lese høg **s** her. Treet er likevel så utslite at spørsmålet om lese måte nødvendigvis vil måtta stå nokså ope. Heilt til sist er det bevart restar eit snitt mellom topp og grunnlinenivået for føregående teikn, og kanskje eit snitt ned til venstre frå toppnivået for nest siste rune. Det er mogleg at dette kan lesast som (enkelttidig) **t**.

þ Æ R Y ǫ I R . R(?) ǫ I(?) h(?) 1(?)
þ u r k a i r · r(?) a i(?) s(?) t(?)

Þorgeirr reist - 'Torgeir skreiv' (?)

Første del av innskrifta inneheld altså mannsnamnet *Þorgeirr*. Skrivemåte med **u** for vokalen /o/ og **ai** for diftongen /ei/ peikar attover i tid og stør det inntrykket av alder som gir seg ut frå den arkeologiske datering av funnkonteksten. Desse runologiske draga gjer det mogleg å rekna med at innskrifta er så gammal som frå tida kring år 1000 (jf. Sanness Johnsen 1968: 46). Ei stilhistorisk klassifisering av ornammentikken som Mammen-stil var i si tid gjort av Signe Horn Fuglesang (1981: 22) som elles såg innskrifta som "nonsensical". Om ho framleis held på den stilhistoriske kategoriseringa, er likevel uklårt. I ei inventarisering av gjenstandar prydde i Mammen-stil (Fuglesang 1991: 85ff) er gjenstanden frå Trondheim ikkje teken med. Om det vil seia at han snarare er å sjå som eit uttrykk for den følgjande Ringeriks-stilen (jf. Fuglesang 1991: 86) synest såleis uklårt. I vår samanheng er dette likevel ikkje så avgjerande. Klassifisering både som Mammen-stil og Ringeriks-stil vil høva godt med dei haldepunkt for datering som elles finst i dette tilfellet.

Innskrifta frå r. 8 og ut er så uviss at det kan vera vél dristig å gjera framlegg om nokon lese måte i det heile. Men med alle atterhald synest altså verbforma **raist** å vera mogleg. Det gir i tilfelle skrivemåten **ai** for diftongen /ei/ på same vis som det føregående mannsnamnet. Tilsvarende skrivemåte av det sterke verbet *rísta* i 3. pers. pret. sg. har vi i N191 Storhedder II og Conchan, Middle, Isle of Man som er datert til perioden 930-950 (Sanness Johnsen 1968: 233f). Det er såleis mogleg at det er ein ristarformel vi har å gjera med her, men heilt sikre kan vi ikkje vera.

Eit bestemt aspekt ved funnomstenda for gjenstanden bør her ha interesse, i tillegg til dei meir allmenne dateringskriterium. Gjenstanden vart funnen inne i ein moldbenk, av det slaget som vart bygde langs golvet kring veggene inne i hus for isolasjon (jf. Hagland 1991: 72ff). Veden i bygningsfundamentet på eit tilgrensande hus på nøyaktig same nivå er dendrokronologisk datert, og tømmeret som er nytta, er sagt å vera felt i året 1011. Dette går godt saman med C14 datering (Stuiver-kalibrert) der tidfesting til perioden 990-1040 er gjort (I. Reed pers. komm.). Gjenstanden med runer stammar då rimelegvis frå eit bygg som er sett opp ein gong i tida 1020-1030 eller derikring. Men ettersom han er funnen inne i moldbenken, må han vera brukt og kassert på det tidspunktet då bygget vart reist. Ei datering av gjenstanden til tida kring tusenårsskiftet synest difor rimeleg, og det vil som vi ser høva godt med dei andre dateringane vi har vist til.

Å få grave fram ei innskrift frå tida kring år 1000 med namnet *Þorgeirr* i nett denne samanhengen er påfallande og har kanskje meir enn kurios interesse. I

prologen til den såkalla store saga om Heilag-Olav nemner nemleg Snorri Sturluson ein informant til historia om dei norske kongane, Torgeir Avråðskoll, som med dette får spesiell interesse. Snorri seier det slik: *hann (=Ari fróði) ritaði sva sem hann sialf segir _fi Noregs kononga eptir sogo Odz Cols sonar Hallz sonar af Siðu. En Oddr nam at Þorgeiri afrazkoll þeim manne er vitr var oc sva gamall at hann bio þa i Niðarnesi. er Hacon iarll enn rici var drepinn* (Johnsen og Helgason (ed.) 1941: 2). Dette er den einaste referansen vi har til nokon Torgeir på Nidarnes frå den tida då Håkon jarl vart drepen. Det er vanleg konsensus om at det skjedde i 995. Det har vore diskutert ein del kva som ligg attom preposisjonsbruken *í Niðarnesi* i dette og likande tilfelle (jf. Hallan 1976: 26). Er det eit gardsnamn for området før byanlegget tok til å vaksa eller kva? Svaret på det er vel ikkje avgjerande for at vi relativt trygt kan gå ut frå at så særleg mange med namnet *Þorgeirr* kan det ikkje ha vore ved utløpet av Nidelva kring år 1000. Vi har sjølvsagt ikkje bindande evidens for å kopla den Torgeir i Nidarnes som Snorre refererer til, saman med Torgeir på denne innskrifta frå Folkebibliotekstomta jamvel om samsvaret i tid høver forbausande godt. Sjansane for at vi har å gjera med ein importert gjenstand kan vi til dømes ikkje sjå bort frå. På den andre sida fortel innskrifta oss om ein *Þorgeirr* på ein gjenstand som er graven fram or grunnen på Nidarnes og som truleg har tilhøyrt ein person som levde der kring år 1000. Ein slik samantreff kan ikkje utan vidare avvisast som evidens for at det verkeleg var ein *Þorgeirr* som budde der på den tida Snorre nemner. Jamvel om så er tilfelle, lyt vi framleis ta Snorri på ordet når det gjeld denne personens rolle som informant til historia om dei norske kongane.